

## บทที่ ๑

### บทนำ

#### ๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พื้นฐานของศาสนาทุกศาสนาย่อมมีทั้งหลักคำสอนที่เป็นพิธีกรรมและคำสอนที่เป็นหลักจริยศาสตร์ที่มนุษย์สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติได้ โดยมีจุดหมายและวิธีการที่แตกต่างกันออกไปเพื่อการมีชีวิตที่ดีและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเป็นสุข ดังนั้น ในยุคที่มนุษย์กำลังขาดจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ครอบครัว สังคมและประเทศชาติ การศึกษาหลักศาสนาที่เกี่ยวกับจริยธรรมจึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะส่งผลต่อพฤติกรรมการแสดงออกของมนุษย์ในปัจจุบัน

ปัญหาเรื่องจริยศาสตร์หรือเรื่องเกี่ยวกับหลักความประพฤติ นับว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากเรื่องหนึ่ง สภาพสังคมในปัจจุบัน มีความเปลี่ยนแปลงและแตกต่างไปจากอดีตเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นด้วยความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ การศึกษา เศรษฐกิจ การเมืองหรือเพราะสาเหตุอื่นใดก็ตาม ประเด็นทางจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาถูกบัญญัติขึ้นในอดีต จึงเป็นไปได้ที่ประเด็นทางจริยธรรมที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น อาจมีความแตกต่างจากสมัยปัจจุบันและอาจไม่สามารถตอบปัญหาทางจริยธรรมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้ทุกประเด็น ดังนั้น หลักจริยศาสตร์ดังกล่าว ควรได้รับการศึกษาเพิ่มเติม โดยเฉพาะในสังคมไทยที่มีพุทธศาสนิกชนเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักปฏิบัติให้พุทธศาสนิกชนได้ศึกษาและนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ทั้งยังเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ทราบจากอรรถกถาธรรมบท

พระพุทธเจ้าจะสอนเป็นคู่ เป็นการเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นชัดเจน โดยเฉพาะในเรื่องของความดี ต้องสอนเรื่องความชั่วควบคู่กันไป และอีกประการหนึ่งก็เพื่อให้ฝังใจในความดี ให้เห็นชัด ๆ ว่า ดี นั้น เป็นอย่างไร มนุษย์จะได้เว้นชั่ว ประพฤติดีด้วยใจ ฉะนั้น การสอนเรื่องความดีความชั่วนี้เป็นเรื่องสำคัญของทุกศาสนา พระพุทธศาสนา ได้จัดเรื่องความดีความชั่วไว้ในด้านที่เป็นแก่นของพระพุทธศาสนา โดยวางหลักการซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาไว้ ๓ ประการ คือ ๑) สอนให้เว้นจากความชั่วทั้งหลาย ๒) สอนให้ประกอบแต่ความดี และ ๓) สอนให้ชำระจิตใจให้บริสุทธิ์<sup>๑</sup>

อรรถกถาธรรมบท ซึ่งเป็นวรรณคดีทางพระพุทธศาสนามีหลักฐานเกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์ปรากฏให้เห็นชัดเจน อีกทั้งยังมีเนื้อเรื่องที่เป็นเหตุการณ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับเนื้อหาคือคาถาธรรมบท จึงเป็นสิ่งที่ควรจะได้รับพิจารณาเข้ามาศึกษาเพื่อทำความเข้าใจให้ถูกต้องตามที่เป็นจริงอันจะเป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า การศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท นอกจากจะก่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวอย่างถ่องแท้แล้ว ยังเป็นการนำหลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทไปประพฤติปฏิบัติอีกทางหนึ่งด้วย จึงเป็นประเด็นให้ผู้วิจัยเห็นควร

---

<sup>๑</sup> ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, **จริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ม.ป.พ.), หน้า ๓๐๗.

ศึกษาวิเคราะห์เรื่องดังกล่าวเพื่อให้เกิดความรู้เกี่ยวกับแนวคิด คุณค่าและประโยชน์ของพุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท อย่างเข้าใจชัดเจนต่อไป

## ๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาพุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท

## ๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ที่มุ่งเน้นศึกษาคุณค่าและประโยชน์ของพุทธจริยศาสตร์ในเอกสารวิชาการคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท ฉบับแปลเป็นภาษาไทย เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒ ตอนที่ ๑, ภาคที่ ๒ ตอนที่ ๒, ภาคที่ ๒ ตอนที่ ๓ และภาคที่ ๒ ตอนที่ ๔ เป็นกรอบแนวคิด

## ๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๔.๑ ต้องการทราบแนวคิดเกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์
- ๑.๔.๒ ต้องการทราบพุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท
- ๑.๔.๓ ต้องการวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท

## ๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๕.๑.๑ พุทธจริยศาสตร์ หมายถึง ระบบวิชาความรู้ที่ว่าด้วยความประพฤติปฏิบัติตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา

๑.๕.๒ อรรถกถาธรรมบท หมายถึง คัมภีร์ที่พระพุทธโฆสจารย์แต่งขึ้นเพื่ออธิบายหรือตีความข้อความของคาถาธรรมบท โดยมีการเขียนนิทานประกอบขึ้น ได้แก่ คาถาธรรมบทที่แปลเป็นภาษาไทย เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒ ตอนที่ ๑, เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒ ตอนที่ ๒, เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒ ตอนที่ ๓ และ เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒ ตอนที่ ๔ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เท่านั้น

## ๑.๖. ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วสิน อินทสระ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พุทธจริยศาสตร์ โดยสรุปความว่า พุทธจริยศาสตร์มีคุณประโยชน์ต่อมนุษยชาติมหาศาล การเข้าถึงความดีงามอันสูงสุดนั้น จะต้องปฏิบัติสำหรับดำเนินชีวิต คือ เป็นการสร้างเหตุเพื่อบรรลุผล ถ้าต้องการผลอันสูงสุดก็ต้องสร้างเหตุให้สมควรกัน พุทธศาสนาเป็นกัมมวาทะ กิริยวาทะ วิริยวาทะ คือกล่าวการกระทำและความเพียรว่าเป็นเบื้องต้นแห่งความสำเร็จผลทั้งปวง ไม่ประสงค์ให้ใครได้ดีหรือประสบความสำเร็จลอย ๆ หรือด้วยการอ่อนวอน แต่ให้สำเร็จด้วยการกระทำเอง<sup>๒</sup>

<sup>๒</sup> วสิน อินทสระ, พุทธจริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เมตตา, ๒๕๔๙), หน้า ๓๕.

ชัยวัฒน์ อัตพัฒน ได้กล่าวไว้ในหนังสือ จริยศาสตร์ สรุปความว่า จริยศาสตร์เป็นเรื่องที่ศึกษาเกี่ยวกับว่า อะไรคือจุดมุ่งหมายสูงสุดในชีวิตของตนหรือชีวิตในอุดมคติควรเป็นชีวิตเช่นไร และมีหลักปฏิบัติสำหรับการดำเนินชีวิตอย่างไรบ้าง พร้อมกันนั้น ก็จะทำให้ผู้ศึกษา มีความรู้ดี รู้จักใช้ความรู้ในทางที่ถูกต้องและมีความประพฤติดี อันเป็นศรีสง่าแก่ตนเอง ซึ่งการมีความรู้ดี และมีความประพฤติดีทั้งสองประการนี้ ถือว่าเป็นส่วนสมบูรณ์ของชีวิตที่ประเสริฐ ทั้งเป็นบ่อเกิดแห่งความสำเร็จและความสุขนานาประการ<sup>๓</sup>

ชัยวัฒน์ อัตพัฒน และ วิธาน สุชีวกุปต์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ เรื่อง หลักการดำรงชีวิตในสังคม สรุปความว่า มีหลักความจริงอยู่ว่า มนุษย์เรานั้นเมื่อเกิดมาแล้ว แต่ละคนก็เกิดมาในลักษณะที่มีความสงสัยในชีวิตรว่า เราควรแสวงหาอะไรบ้าง ควรดำรงตนอย่างไร เพื่อให้ตนเองได้บรรลุจุดมุ่งหมายตามที่ตั้งใจเอาไว้ ซึ่งแต่ละคนก็มีจุดมุ่งหมายในชีวิตที่ต่างกัน ทั้งนี้ ก็เพราะเหตุที่ได้รับการศึกษา การอบรมและอยู่ในสังคมอันมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงจำเป็นต้องอาศัยหลักการทางปรัชญาและศาสนาที่ตนมีความเชื่อถือและเคารพมาเป็นประทีปส่องทางดำเนินชีวิต ดังนั้นหลักคำสอนที่สอดคล้องกับการพัฒนาชีวิตและสังคม อาทิ ความกตัญญู ความอดทน หลักการครองรักครองเรือน หลักปฏิบัติต่อกันระหว่างมนุษย์ในสังคม การแสวงหาความสุข และความสำเร็จในชีวิต<sup>๔</sup>

ศรีนวล ศุภานุสนธิ์ ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง ชีวิตที่ดีตามทฤษฎีของพุทธจริยศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า ชีวิตที่ดีในทางพุทธจริยศาสตร์เป็นชีวิตที่เป็นพรหมจรรย์ สามารถเข้าถึงได้ด้วยปัญญา ด้วยการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ปัญหานี้จะสามารถทำให้เข้าถึงหลักการดำเนินชีวิตที่ดี มีชีวิตอยู่อย่างรู้เท่าทันเหตุและผลของสิ่งที่เกิดขึ้น เป็นอิสระไม่ยึดติดกับสิ่งต่าง ๆ สามารถนำมาใช้เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคลในสังคมปัจจุบัน หลักการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธจริยศาสตร์ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของบุคคลในปัจจุบัน ถ้าบุคคลในสังคมสนใจและศึกษาแนวทางการดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุและผล ไม่ยึดมั่นถือมั่น มองเห็นธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างอิสระ จะทำให้บุคคลนั้นลดปัญหาในการดำเนินชีวิตได้<sup>๕</sup>

พระอุดมศักดิ์ ปิยวณโณ (จันทบุตร) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง การดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขตามแนวพุทธจริยศาสตร์ : ศึกษากรณีศึกษา ๖ ผลจากการศึกษา พบว่าแต่ละบุคคลย่อมมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติต่อบุคคลต่าง ๆ ในสังคมอันเปรียบเสมือนทิศทั้ง ๖ ที่อยู่รอบตัวเรา โดยนำหลักคุณธรรมและจริยธรรมตามแนวพุทธจริยศาสตร์ สังคมในการดำเนินชีวิตตามพุทธจริยศาสตร์สังคมอย่างสมบูรณ์ทำให้เกิดผลดีในระดับปัจเจกชนและระดับสังคม ซึ่งสามารถประมวลผลได้เป็น ๓ ประเภทดังนี้ ๑) ทำให้เป็นคนมีความรับผิดชอบในหน้าที่ต่อตนเองและผู้อื่น ๒) ทำให้มีการดำเนินชีวิต

<sup>๓</sup> ชัยวัฒน์ อัตพัฒน, จริยศาสตร์, หน้า (คำนำ).

<sup>๔</sup> ชัยวัฒน์ อัตพัฒน, วิธาน สุชีวกุปต์, หลักการดำรงชีวิตในสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๑), หน้า (คำนำ).

<sup>๕</sup> ศรีนวล ศุภานุสนธิ์, “ชีวิตที่ดีตามทฤษฎีของพุทธจริยศาสตร์”, วิทยานิพนธ์ ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๖), หน้า บทคัดย่อ.

อย่างเป็นปกติสุขในสังคม และ ๓) ทำให้สังคมสงบสุขอันเนื่องมาจากคนในสังคมนำหลักพุทธ-จริยศาสตร์สังคมไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต<sup>๖</sup>

พุนทรัพย์ ขุนชิต ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง ศึกษาหลักจริยธรรมด้านกตัญญูทศวิถีของ บุตรและธิดาจะต้องปฏิบัติต่อมารดาบิดา : ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนราชวินิตบางแคปานขำ กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยเชิงคุณภาพพบว่า หลักจริยธรรมด้าน กตัญญูทศวิถีของบุตรและธิดาจะต้องปฏิบัติต่อมารดาบิดาในพระพุทธศาสนามี ๕ ประการคือ ๑) บุตรและธิดา พึงเลี้ยงท่านตอบแทน ๒) บุตรและธิดาพึงช่วยกระทำงานของมารดาบิดา ๓) บุตรและธิดาพึงดำรงวงศ์สกุล ๔) บุตรและธิดาพึงปฏิบัติตนให้สมควรแก่การรับทรัพย์มรดก และ ๕) บุตรและธิดาพึงทำบุญอุทิศให้แก่มารดาบิดา ผู้ล่วงลับไปแล้ว ผลการวิจัยเชิงปริมาณ พบว่า นักเรียนมีความรู้ และความเชื่อด้านกตัญญูทศวิถีในพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับดี ความกตัญญูทศวิถีเป็นเครื่องหมาย ของคนดี เป็นคำสอนที่ถูกต้องตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา การเลี้ยงดูมารดาบิดา เป็นหน้าที่ ของบุตรและธิดาจะต้องปฏิบัติ ถ้าบุตรและธิดาไม่กตัญญูทศวิถีต่อมารดาบิดา สามารถทำได้ในสมัยที่ ท่านมีชีวิตอยู่และเสียชีวิตไปแล้ว เป็นสัญลักษณ์ของคนดี แต่การปฏิบัติตนตามหลักจริยธรรมด้าน กตัญญูทศวิถีของบุตรและธิดา จะต้องปฏิบัติต่อมารดาบิดาในพระพุทธศาสนามี ๕ ประการ อยู่ใน ระดับปานกลาง ซึ่งต้องปรับปรุง แก้ไข พัฒนา เพื่อความเจริญก้าวหน้าในชีวิตของบุตรและธิดาตาม หน้าที่ของบุตรและธิดาที่ดีตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา<sup>๗</sup>

แม่ชีดวงพร คำหอมกุล ได้เสนอวิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริย- ศาสตร์ในอัมมปัทฏฐกถา ผลการวิจัยพบว่า พุทธจริยศาสตร์ เป็นความประพฤติหรือจริยธรรมในเชิง พุทธ คือ ธรรมที่ใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินความดี ความชั่ว ความถูก ความผิด หัวใจของพุทธจริยศาสตร์ ได้แก่ โอวาทปาติโมกข์ การยึดถือในการทำความดี คือ ต้องประกอบด้วยความอดทน ในการละ ชั่ว ทำดี และการชำระจิตให้สะอาด โดยไม่ว่าร้าย ไม่ฆ่า คฤหัสถ์รู้จักหน้าที่ของตน บรรพชิตระวางข้อ ปฏิบัติพระวินัย รู้ประมาณในการบริโภค เป็นอยู่ง่าย และประกอบในการศึกษาจิตใจเนื่อง ๆ ตามหลัก คำสอนที่มุ่งเน้นให้มนุษย์ดำเนินชีวิตในหลักเกณฑ์ทั้ง ๓ ระดับคือ ระดับต้น ระดับกลาง และ ระดับสูง<sup>๘</sup>

พระสมชัย อนุตตรโร (ดาวศรี) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง ศึกษาหลักมนุษยสัมพันธ์เชิงพุทธ ตามแนวทางของหลักธรรมเรื่องทิศหกในพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า บิดามารดากับบุตร ครู อาจารย์กับศิษย์ สามีกับภรรยา เพื่อนกับเพื่อน นายกับบ่าว (ผู้บริหารกับพนักงาน) และพระสงฆ์กับ

<sup>๖</sup> พระอุดมศักดิ์ ปิยวณโณ (จันทบุตร), “การดำเนินชีวิตอยู่สังคมอย่างมีความสุขตามแนวพุทธจริย ศาสตร์ : ศึกษากรณีทิศ ๖”, วิทยานิพนธ์ ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ก-ข (บทคัดย่อ).

<sup>๗</sup> นางพุนทรัพย์ ขุนชิต, “ศึกษาหลักจริยธรรมด้านกตัญญูทศวิถีของบุตรและธิดาจะต้องปฏิบัติต่อ มารดาบิดา : ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนราชวินิตบางแคปานขำ กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ก-ข (บทคัดย่อ).

<sup>๘</sup> แม่ชีดวงพร คำหอมกุล, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในอัมมปัทฏฐกถา”, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า (๑) - (๒).

คฤหัสถ์ มีการปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันอยู่ แม้ในปัจจุบัน บิฑามารดาที่มีความรับผิดชอบต่อน้ำที่ของตนในการอบรมสั่งสอน การปฏิบัติตนตามครรลองคลองธรรม การเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นการปลูกฝังให้บุตรธิดาได้รับรู้ในสิ่งที่ดีและนำไปปฏิบัติ เด็กจะเป็นคนดีมีคุณธรรม ซึ่งเกิดจากการอบรมสั่งสอนของพ่อแม่และเห็นแบบอย่างที่ดี<sup>๙</sup>

พระสมชาติ จิตติปัญญา (เครือน้อย) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง จริยธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนา เรื่อง อ้ายร้อยชอด ผลการวิจัยพบว่า หลักจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนา เรื่อง อ้ายร้อยชอด ประกอบด้วยจริยธรรม ๓ ชั้น จริยธรรมขั้นต้น ได้แก่ เบญจศีล เบญจธรรม จริยธรรมชั้นกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ และจริยธรรมชั้นสูง ได้แก่ มรรคมีองค์ ๘ ผู้แต่งได้เน้นการสอนจริยธรรมในระดับขั้นต้นและชั้นกลาง เนื่องจากมีความง่ายสำหรับชาวบ้านที่จะปฏิบัติ จริยธรรมระดับสูงเรื่องของมรรคมีองค์ ๘ ผู้แต่งไม่ได้สอนไว้โดยตรง แต่ได้กล่าวถึง พระนิพพาน โดยให้ความหมายเป็นนัยว่า หากปฏิบัติจริยธรรมทั้งสองอย่างข้างต้นแล้ว ก็จะสามารถเข้าใจหลักการปฏิบัติในมรรคมีองค์ ๘ เพื่อการบรรลุพระนิพพาน ดังที่ผู้แต่งได้สรุปในตอนท้ายของเรื่องกล่าวว่า อ้ายร้อยชอด ได้เกิดมาเป็นพระพุทธเจ้าในชาติปัจจุบัน<sup>๑๐</sup>

พระมหาชวิก สุชีโว (สุขเกิด) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาพุทธจริยธรรมในวรรณคดีเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ผลการวิจัยพบว่า ตัวละครในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน มีพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติตามหลักพุทธจริยธรรม การนำพุทธจริยธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันจริง เน้นไปในทางโลกียสุขมากกว่าโลกุตระสุข การดำเนินชีวิตของตัวละครในวรรณคดีในสมัยอยุธยา นั้น มีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องกับหลักการอื่นที่เป็นองค์ประกอบทำให้วิถีชีวิตดำเนินไปในลักษณะ ต่าง ๆ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ของพระมหากษัตริย์กับราษฎร ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อถือในไสยศาสตร์ การแบ่งชนชั้น กฎหมายและพระสงฆ์ ซึ่งล้วนดำรงอยู่เป็นองค์ประกอบสำคัญของสังคม ที่สำคัญและเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมมีความเคลื่อนไหวบนพื้นฐานของความแตกต่างกันทางด้านสังคม<sup>๑๑</sup>

พระมนตรี สุปุติโก (บุตรดี) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบจริยศาสตร์ของอาริสโตเติลกับพุทธจริยศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า คุณธรรมในลักษณะของอาริสโตเติล นั้น คุณธรรมทางปัญญามี ๒ ลักษณะ คือ เป็นลักษณะความรู้หรืออาจเรียกว่าความรู้ในเชิงทฤษฎีและอีกประการหนึ่งคือการปฏิบัติหรือความรู้ในเชิงปฏิบัติ การกระทำที่ถูกต้องจึงเกิดขึ้นและอาจเป็นไปได้ที่จะนำไปสู่การค้นพบจุดหมายในการงานทั้งปวงด้วยการใช้เหตุผล ส่วนในทางพระพุทธศาสนา

<sup>๙</sup> พระสมชัย อนุตตรโร (ดาวศรี), “ศึกษาหลักมนุษยสัมพันธ์เชิงพุทธตามแนวทางของหลักธรรมเรื่อง ทิศหกในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ม.ป.ป.), หน้า ก-ข (บทคัดย่อ).

<sup>๑๐</sup> พระสมชาติ จิตติปัญญา (เครือน้อย), “จริยธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนา เรื่อง อ้ายร้อยชอด”, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ก-ข (บทคัดย่อ).

<sup>๑๑</sup> พระมหาชวิก สุชีโว (สุขเกิด), “การศึกษาพุทธจริยธรรมในวรรณคดีเรื่อง ขุนช้างขุนแผน”, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ก-ข (บทคัดย่อ).

เห็นว่า ชีวิตมนุษย์เต็มไปด้วยความทุกข์ โดยมีรากเหง้าของความทุกข์คือตัณหา ความหลุดพ้นจากความทุกข์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ ความหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสิ้นเชิงพึงปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ<sup>๑๒</sup>

พระสุทธีชัย ทีฆายุโก (ยังสุข) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักจริยธรรม เกณฑ์การตัดสินจริยธรรมในพุทธศาสนานิกายเถรวาทและคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ผลการวิจัยพบว่า ในหลักคำสอนของทั้งพุทธศาสนาและคริสต์ศาสนานั้น คำสอนเรื่องหลักจริยธรรมเป็นหลักคำสอนที่สำคัญประการหนึ่ง ซึ่งชี้ให้เห็นถึงจริยศาสตร์ของระบบทั้งสองเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันมากในหลักใหญ่ ๆ<sup>๑๓</sup>

พระมหาสำเนียง เลื่อมใส ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบธรรมบทและภควัตคิตา ผลการวิจัยพบว่า คัมภีร์ธรรมบทมีเนื้อหาสาระที่สามารถศึกษาได้อย่างลึกซึ้งและนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันของศาสนิกชน เนื่องจากเป็นที่ยอมรับกันในหมู่พุทธศาสนิกชนว่า ธรรมบทเป็นคัมภีร์ที่มีลักษณะให้แนวความคิดทางจริยธรรม เพราะมีคำสอนที่สามารถส่อหัวใจของพระพุทธศาสนาไว้อย่างครอบคลุม ทั้งส่วนที่เป็นศีลสิกขา อันเป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้น จิตตสิกขา ข้อปฏิบัติขั้นกลางและปัญญาสิกขา ข้อปฏิบัติขั้นสูงสุด และให้แนวความคิดทางปรัชญาไว้อย่างที่พระพุทธศาสนาไม่มีความเชื่อในเรื่องของพระผู้เป็นเจ้า แต่เชื่อแนวความคิดทางจริยศาสตร์อันเกี่ยวเนื่องกับเรื่องความดี ความชั่วและกฎเกณฑ์แห่งความประพฤติที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่บุคคลต่างชั้นต่างระดับ มีตั้งแต่บรรพชิต คฤหัสถ์ นักปราชญ์ ชาวบ้านธรรมดา จนกระทั่งเด็กเล็ก ๆ ก็มี ดังนั้นเนื้อหาธรรมะจึงมีหลายระดับ ทั้งสูงและต่ำละเกินไป<sup>๑๔</sup>

พระมหาชุตินทร โชติธมโม (นงค์พยัคฆ์) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์อภิธรรมในฐานะที่เป็นพุทธจริยศาสตร์ ผลจากการศึกษาพบว่า ๑) แนวคิดความเชื่อเรื่องกรรมคือการกระทำของมนุษย์มี ๒ อย่าง คือ การทำความดี ซึ่งมีสาเหตุมาจากความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลง เป็นสมุฏฐานให้เกิดขึ้นพร้อมด้วยเจตนา อันเป็นแรงจูงใจฝ่ายดี ซึ่งปรากฏอยู่ในกุศลจิตที่ประกอบด้วยเจตสิกฝ่ายกุศล และการทำความชั่ว ย่อมมีสาเหตุจากความโลภ ความโกรธ ความหลงเป็นสมุฏฐานให้เกิดขึ้นพร้อมด้วยเจตนาอันเป็นแรงจูงใจฝ่ายชั่ว ซึ่งปรากฏอยู่ในอกุศลจิตที่ประกอบด้วยเจตสิกฝ่ายอกุศล ๒) เกณฑ์การตัดสินปัญหาจริยธรรมในพระอภิธรรมมีอยู่ ๒ ประการ คือ (๑) ให้พิจารณาเหตุที่สาเหตุแห่งการกระทำพร้อมทั้งแรงจูงใจในการเลือกตัดสินใจกระทำ ซึ่งปรากฏอยู่ในจิตพร้อมด้วยองค์ประกอบที่ปรุงแต่งจิต ถ้าการกระทำนั้นมาจากสาเหตุแห่งความดีและมีองค์ประกอบของความดี การกระทำนั้นย่อมจะต้องเป็นความดีอยู่เสมอ (๒) พิจารณาเหตุที่ผลลัพธ์ของ

<sup>๑๒</sup> พระมนตรี สุปตติโก (บุตรดี), “การศึกษาเปรียบเทียบจริยศาสตร์ของอาริสโตเติลกับพุทธจริยศาสตร์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต* (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ก-ข (บทคัดย่อ).

<sup>๑๓</sup> พระสุทธี ทีฆายุโก (ยังสุข), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักจริยธรรม เกณฑ์การตัดสินจริยธรรมในพุทธศาสนานิกายเถรวาทและคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก” *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต* (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ก-ข (บทคัดย่อ).

<sup>๑๔</sup> พระมหาสำเนียง เลื่อมใส, “การศึกษาเปรียบเทียบธรรมบทและภควัตคิตา”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*. (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๔), หน้า ๑ - ๗.

การกระทำซึ่งปรากฏอยู่ในกุศลวิบากจิตและอกุศลวิบากจิตที่ประทับไว้ในภวังคจิต ๓) อุดมคติสูงสุดในพระอภิธรรมคือนิพพานที่มีแนวความคิดเรื่องคุณค่าสูงสุดอยู่ในตัวเอง เพราะมนุษย์ไม่ต้องแสวงหาความดีในนิพพานเพื่อดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายอื่นอีกต่อไปแล้ว ดังนั้น นิพพานจึงเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ โดยที่เขาจะได้พบกับความสุขที่แท้จริง คือ ปรมัตถประโยชน์ และนิพพานยังเป็นเกณฑ์มาตรฐานทางด้านศีลธรรมของมนุษย์ เพราะมนุษย์ย่อมจะมีการดำเนินชีวิตไปสู่การบรรลุจุดหมายโดยมีนิพพานเป็นเป้าหมายสุดท้าย ซึ่งถือว่า เป็นการกระทำที่มีแนวโน้มไปสู่การกระทำที่ดีตามโนคตินิยาม

จะเห็นได้ว่า พระอภิธรรมได้เสนอทัศนะทางปรัชญาอันเป็นรากฐานของระบบจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาทให้มีการปลูกฝังค่านิยมทางศีลธรรมและจริยธรรมอันมีคุณค่าแก่มนุษย์ต่อแนวความคิดในเรื่องของกรรมดีกรรมชั่วและผลลัพธ์ของกรรมที่ตอบสนอง อันเป็นไปตามกระบวนการทางธรรมชาติของจิตใจมนุษย์ได้เป็นอย่างดี ค่านิยมดังกล่าวนี้ ยังคงมีอิทธิพลต่อระบบการศึกษาพระอภิธรรมตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันนี้<sup>๑๕</sup>

พระครูโสภิตธรรมประยุต (อุดม อุตตมปญโญ /สงฺสุระ) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง พุทธจริยธรรมที่ปรากฏในเพลงโคราช ผลการวิจัยพบว่า การแสดงหลักพุทธจริยธรรมในเพลงโคราชนั้น มี ๔ วิธีที่นิยมกัน ได้แก่ โดยวิธียกอุทาหรณ์สอนใจผู้ฟัง โดยวิธีกนิทานหรือเล่าเรื่องมาประกอบ โดยวิธีใช้โวหารเปรียบเทียบและโดยวิธีอ้างความเชื่อส่วนบุคคล<sup>๑๖</sup>

พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ รากฐานพุทธจริยศาสตร์เบื้องต้นทางสังคม เพื่อสังคมไทยร่วมสมัย โดยสรุปความว่า ธรรมคือคำสอนและวินัยหรือกฎระเบียบปฏิบัติรวมกันเข้าจึงนับเป็นพุทธจริยศาสตร์ทั้งหมด ธรรมนั้นว่าด้วยอุดมคติและหลักการ ส่วนวินัยนั้นว่าด้วยสภาพเงื่อนไขทางวัตถุและทางสังคม ทั้งเอื้อต่อการปฏิบัติตามและการบรรลุถึงอุดมคติและหลักการ โดยมุ่งถึงความแตกต่างระหว่างไตรสิกขาสำหรับพระสงฆ์และคฤหัสถ์ ไตรสิกขาสำหรับพระสงฆ์จุดเน้นอยู่ที่การบรรลุธรรมส่วนตน สำหรับคฤหัสถ์เกี่ยวข้องกับชีวิตทางสังคม เพราะคฤหัสถ์ต้องใส่ใจกับความสัมพันธ์ทางสังคมที่อยู่ร่วมกัน ในลักษณะการกระทำ เพื่อประโยชน์แก่สังคมโดยตรง ที่เป็นรูปธรรมมากกว่า ด้วยเหตุนี้ การบำเพ็ญศีล จึงเป็นการรับผิดชอบของสงฆ์ฝ่ายเดียว จึงแยกเป็นทาน ศีลและภาวนา สำหรับคฤหัสถ์ เพื่อให้ชัดเจนและก่อผลต่อสังคมอย่างเป็นรูปธรรม ตรงกันข้ามกับส่วนของบรรพชิตเป็นการฝึกฝนด้านในเฉพาะตัว คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เฉพาะภาวนาในส่วนของคฤหัสถ์ จะเน้นย้ำถึงการปลูกฝังเมตตา พร้อมทั้งทานและศีล โดยมุ่งหมายสำคัญ เพื่อให้โลกนี้เป็นสุขสงบ ปราศจากความเดือดร้อนระส่ำระสาย<sup>๑๗</sup>

<sup>๑๕</sup> พระมหาชุตินทร โชติธมฺโม (นงค์พยัคฆ์), “การศึกษาวิเคราะห์อภิธรรมในฐานะที่เป็นพุทธจริยศาสตร์”, วิทยานิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ก-ข (บทคัดย่อ).

<sup>๑๖</sup> พระครูโสภิตธรรมประยุต (อุดม อุตตมปญโญ /สงฺสุระ), “พุทธจริยธรรมที่ปรากฏในเพลงโคราช”, วิทยานิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ก-ข (บทคัดย่อ).

<sup>๑๗</sup> พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต), รากฐานพุทธจริยศาสตร์ทางสังคม เพื่อสังคมไทยร่วมสมัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เทียนวรรณ, ๒๕๒๘), หน้า ๔.

จากการทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องในเบื้องต้น แสดงให้เห็นว่า การวิจัยเกี่ยวกับเรื่องพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏเหล่านี้ เป็นการวิจัยพุทธจริยศาสตร์ที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตประจำวันและต่อความเชื่อ ยังไม่ปรากฏงานวิจัยที่เกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ โดยตรง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมุ่งเสนอประเด็น การศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์อรรถกถา-ธรรมบท โดยใช้เนื้อหาหนานิทานที่แต่งขยายความคาถาธรรมบท ของพระพุทธโฆสาจารย์ ฉบับแปลไทยของ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๒๕ ทั้ง ๔ เล่ม เป็นกรอบแนวคิด

## ๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

๑.๗.๑ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล ตำรา วิทยานิพนธ์และเอกสาร ที่เกี่ยวข้อง คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย อรรถกถาธรรมบท เอกสารอ้างอิง ที่เป็นตำรา วิทยานิพนธ์และเอกสารที่เกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์

๑.๗.๒ ศึกษา รวบรวมข้อมูล

๑.๗.๓ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

## ๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบเกี่ยวกับลักษณะของพุทธจริยศาสตร์

๑.๘.๒ ทำให้ทราบเกี่ยวกับเรื่องพุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท

๑.๘.๓ ทำให้ทราบผลการวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท